

**UNIVERSITATEA „ȘTEFAN CEL MARE” DIN SUCEAVA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE SOCIO-UMANE
DOMENIUL ISTORIE**

**CASA ȘCOALELOR ȘI A CULTURII
POPORULUI ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC.
STUDIU DE CAZ: JUDEȚUL DORHOI**

TEZĂ DE DOCTORAT

Rezumat

**CONDUCĂTOR DE DOCTORAT:
Prof. univ. dr. Ștefan PURICI**

**STUDENT DOCTORAND:
Cristian Vasile MIRON**

**SUCEAVA
2023**

CUPRINS

Cuprinsul tezei de doctorat	3
Introducere.....	6
I. Articularea sistemului educațional al României moderne și evoluția legislației privitoare la Casa Școalelor	12
II. Activitatea instituțională a Casei Școalelor.....	15
III. Rolul Casei Școalelor și a Culturii Poporului în dezvoltarea învățământului în Județul Dorohoi	19
Concluzii.....	25
Bibliografie selectivă	29

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

Introducere.....	5
I. Articularea sistemului educațional al României moderne și evoluția legislației privitoare la Casa Școalelor.....	11
I.1 Modernizarea societății și nevoia înființării unei rețele de instituții de învățământ în Principatele Române.....	11
I.2 Legea Instrucțiunii Publice din anul 1864.....	12
I.3 Legea pentru învățământul primar al statului și învățământul normal primar din anul 1924.....	22
I.4 Cadrul legislativ și normativ de funcționare a Casei pentru ajutorul Școalelor.....	26
I.4.1 Prima lege privitoare la Casa Școalelor din anul 1883.....	26
I.4.2 Legea Casei Școalelor din anul 1896.....	27
I.4.3 Legea de organizare a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor și a Casei Școalelor din anul 1906.....	31
I.4.4 Legea Casei Școalelor din anul 1910.....	35
I.4.5 Legea Casei Școalelor din anul 1919.....	39
I.4.6 Legea de înființare a Comitetelor Școlare din anul 1919.....	41
I.4.7 Legea Casei Școalelor din anul 1930.....	42
I.4.8 Regulamentul de funcționare al Casei Școalelor din anul 1931.....	47
I.4.9 Decretul-Lege al Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor din anul 1941.....	51
I.4.10 Decretul de lege al Ministerului Învățământului Public din anul 1948. Desființarea Casei Școalelor	54
II. Activitatea instituțională a Casei Școalelor.....	58
II.1 Alegerea terenurilor necesare pentru construcția de școli și rolul comisiilor speciale.....	60
II.2 Întocmirea planurilor și devizelor pentru noile construcții școlare.....	64
II.3 Construcția de școli prin Casa Școalelor.....	69
II.4 Dificultățile întâmpinate de reprezentanții Casei Școalelor în construirea de localuri de școli.....	76
II.5 Suprafețele de teren deținute de Casa Școalelor.....	79
II.6 Acordarea de burse de studii din fondurile Casei Școalelor și din fonduri proprii.....	80
II.7 Înființarea cantinelor școlare și universitare.....	83
II.8 Dotarea materială a școlilor și înființarea de biblioteci școlare.....	85
II.9 Înființarea bibliotecii pentru popularizarea științelor, cumpărarea și tipărirea de manuscrise.....	89
II.10 Biblioteca pentru popor.....	91
II.11 Înființarea Muzeului și a Bibliotecii pedagogice.....	92

II.12	Rolul Casei Școalelor în editarea manualelor didactice.....	94
II.13	Implicarea Casei Școalelor în promovarea Cercurilor culturale.....	96
II.14	Rolul Casei Școalelor în predarea lucrului manual în școli.....	98
II.15	Practica agricolă a elevilor în grădinile școlare și învățământul ambulant.....	101
II.16	Excursiile organizate prin Casa Școalelor.....	106
II.17	Coloniile școlare.....	107
II.18	Fondurile administrate de Casa Școalelor.....	109
III.	Rolul Casei Școalelor și a Culturii Poporului în dezvoltarea învățământului în Județul Dorohoi.....	114
III.1	Situația școlilor din Județul Dorohoi.....	114
III.2	Plasa Herța-Prutu de Sus.....	124
III.2.1	Comuna Buda.....	126
III.2.2	Comuna Dumeni.....	127
III.2.3	Comuna Hudești.....	134
III.2.4	Comuna Ibănești.....	138
III.2.5	Comuna Lunca.....	141
III.2.6	Comuna Mamornița.....	145
III.2.7	Comuna Movila.....	148
III.2.8	Comuna Pomârla.....	149
III.2.9	Comuna Suharău.....	155
III.2.10	Comuna Târnauca.....	158
III.3	Plasa Bașeu-Prutu de Jos.....	161
III.3.1	Comuna Avrămeni.....	161
III.3.2	Comuna Bivol.....	165
III.3.3	Comuna Borzești.....	166
III.3.4	Comuna Coțușca.....	168
III.3.5	Comuna Darabani.....	171
III.3.6	Comuna Drăgușeni.....	175
III.3.7	Comuna Horodiștea.....	177
III.3.8	Comuna Manoleasa.....	180
III.3.9	Comuna Mileanca.....	183
III.3.10	Comuna Mitoc.....	184
III.3.11	Comuna Păltiniș.....	187
III.3.12	Comuna Rădăuți.....	190
III.3.13	Comuna Sârbi.....	192
III.3.14	Comuna Știubieni.....	194

III.3.15	Comuna Vlăsinești.....	195
III.3.16	Comuna Vorniceni.....	197
III.4	Plasa Berhometele Coșula.....	198
III.4.1	Comuna Adâncata.....	198
III.4.2	Comuna Brăești.....	202
III.4.3	Comuna Broscăuți.....	205
III.4.4	Comuna Corlăteni.....	209
III.4.5	Comuna Dersca.....	212
III.4.6	Comuna Grămești.....	215
III.4.7	Comuna Hânțești.....	219
III.4.8	Comuna Lozna.....	221
III.4.9	Comuna Șendriceni.....	225
III.4.10	Comuna Tureatca.....	227
III.4.11	Comuna Văculești.....	231
III.4.12	Comuna Vârfu Câmpului.....	233
III.4.13	Comuna Zamostea.....	235
III.4.14	Comuna Zvoriștea.....	237
	Concluzii.....	243
	Anexe.....	247
	Bibliografie.....	257

Introducere

În România, Ministerul Educației are rolul de a conduce și organiza sistemul de învățământ, cercetare științifică, inovare și dezvoltare tehnologică. Inspectoratele școlare județene, în calitate de instituții suport, au rolul de a pune în aplicare legislația din domeniul educației, de a monitoriza și controla calitatea activităților de predare-învățare-evaluare, precum și respectarea standardelor naționale de performanță impuse de legislația în vigoare. Studiarea experienței istorice a funcționării unor instituții similare din epoca modernă și perioada contemporană poate aduce noi date, interpretări și posibile soluții în contextul reorganizării sistemului de învățământ preuniversitar din România.

Casa Școalelor, instituție subsidiară Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, a funcționat în perioada 1896-1948. Analizând activitatea acesteia, pe parcursul celor 52 de ani de existență, observăm că ea s-a concentrat, pe de o parte, în direcția dezvoltării sistemului educațional național, iar pe de altă parte, a pus accent pe educația oamenilor de rând, prin organizarea de activități culturale sau înființarea de biblioteci populare.

Prin legea Casei Școalelor, din anul 1896, acestei instituții i s-a atribuit rolul de „facere a clădirilor școlare”¹, din sumele provenite din bugetul propriu, din împrumuturile contractate, din donațiile și contribuțiile persoanelor private sau din ajutoarele acordate de consiliile județelor. Prin actele normative ulterioare, preocupările instituției s-au concentrat pe dotarea școlilor cu materialele didactice necesare, aprovizionarea cu cărți a bibliotecilor școlare și a celor populare, achiziționarea de abonamente la diferite reviste, editarea și publicarea manualelor didactice și a lucrărilor științifice, deschiderea Bibliotecii pentru popularizarea științelor, acordarea de burse și ajutoare pentru elevi și studenți, în țară sau în străinătate, constituirea cantinelor școlare și universitare, înființarea Muzeului și a Bibliotecii pedagogice, predarea lucrului manual în școli și organizarea practicii agricole a elevilor, administrarea învățământului ambulant, promovarea cercurilor culturale, organizarea de excursii și colonii școlare, administrarea fondurilor speciale aflate sub controlul ei și altele.

Motivația alegerii temei de cercetare a fost determinată de faptul că activitatea de profesor de istorie în învățământul preuniversitar implică participarea la stagii de perfecționare continuă și întocmirea de studii istorice de cercetare, fiind datorii profesionale. Un alt motiv îl reprezintă faptul că, în literatura de specialitate, nu am identificat un studiu complet legat de activitatea Casei

¹ „Monitorul Oficial al României”, nr. 277, 10 martie 1896, p. 9333-9334.

Școalelor la nivel național, nici studii privind importanța acestei instituții pentru învățământul dorohoian.

Istoria reprezintă un instrument de autocunoaștere, prin apelul la experiența înaintașilor. Ceea ce îi interesează pe oameni nu reprezintă trecutul în sine, ci trecutul raportat la nevoile prezentului. Motivul pentru care putem spune că tema studiată este de actualitate, constă în faptul că prin cunoașterea traiectoriei parcurse de învățământului românesc de-a lungul timpului, suntem capabili să înțelegem schimbările care se produc astăzi în educație.

Studierea evoluției sistemului de învățământ din România a constituit o preocupare a istoricilor, a oamenilor politici sau a pedagogilor. Astfel, în anul 1928, Nicolae Iorga a publicat *Istoria învățământului românesc*, în care este prezentat trecutul primelor școli din ținuturile locuite de români, până la începutul secolului XX. Lucrarea îl menționează pe ministrul Petre Poni, în calitate de inițiator al legii Casei Școalelor².

O altă scriere cu titlul *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, atribuită lui Ilie Popescu Teiușan, face o retrospectivă a condițiilor social-economice în care s-a pregătit reforma școlară din anul 1864 și se concentrează asupra întocmirii, principiilor, dispozițiilor și cuprinsului acestei legi. Totodată, cartea mai cuprinde măsurile de aplicare a Legii Instrucțiunii Publice și încercările de reformă școlară, materializate prin actele normative care i-au urmat, menționând faptul că la 9 martie 1896, a apărut *Legea pentru facerea clădirilor școlare primare și înființarea Casei Școalelor*, publicată în „Monitorul Oficial al României” o zi mai târziu³.

Profesorul Constantin C. Giurescu a publicat în anul 1971, la București, *Istoria învățământului din România*. Aceasta accentuează rolul lui Petre Poni (1841-1925), ca exponent al mișcării științifice românești, care a avut o contribuție esențială în elaborarea primei legi a Casei Școalelor⁴.

Manualul *Istoria pedagogiei*, publicat la București, în anul 1971, sub coordonarea profesorilor Ștefan Bârsănescu, Silvia Cernichevici și Mioara Cimpoieș, realizează un istoric al educației românești și europene, din cele mai vechi timpuri până în epoca modernă și o retrospectivă

² Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 333.

³ Ilie Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, București, Editura didactică și pedagogică, 1963, p. 184.

⁴ Constantin C. Giurescu, *Istoria învățământului din România*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 153.

a politicii și legislației școlare din România⁵. Acesta nu relatează în paginile sale niciun moment din existența Casei Școalelor.

Volumul al doilea al *Istoriei învățământului din România*, propus de profesorii Anghel Manolache și Gheorghe Pârnuță, pune accent pe dezvoltarea sistemului românesc de educație în perioada 1821-1918. Acesta nu face referiri la Legea Casei Școalelor, din perioada în care Ministerul Instrucțiunii era condus de Petru Poni, ci menționează rolul acestuia în elaborarea *Legii asupra învățământului primar și normal-primar*, din anul 1896, lege care era de natură să faciliteze accesul la învățătură a populației din sate și orașe⁶.

Lucrarea *Învățământul românesc în date*, din anul 1979, editată sub coordonarea profesorilor Mihai Bordeianu și Petru Vlacovschi, realizează o cronologie a principalelor evenimente a școlii românești, pornind de la anul 1020 și încheind cu anul 1940. În acest sens, autorii au considerat că adoptarea legii Casei Școalelor reprezenta un eveniment major al anului 1896, scopul său fiind acela de a înlesni construirea de localuri de școală. În plus, se adaugă faptul că, în același an, a fost înființată Casa Școalelor, ca instituție subordonată Ministerului Instrucțiunii, condusă de un consiliu de care avea sarcina de a administra ridicarea clădirilor și apoi dotarea lor cu material didactic, înființând totodată biblioteci pe lângă școlile rurale⁷.

Singura carte al cărui subiect îl constituie Casa Școalelor, a fost scrisă de Aurel Alecsandrescu-Dorna și publicată în anul 1901⁸. Deși are un subtitlu promițător *Casa Școalelor – Înființarea și activitatea ei*, ea nu ne oferă informații inedite despre activitatea Administrației Casei Școalelor, ci doar reproduce și analizează unele pasaje ale legilor de înființare a instituției din anii 1883 și 1896. Totodată, ea mai expune o serie de date statistice pe care le-am mai regăsit în *Anuarul oficial al Casei Școalelor, Anul Întâiu 1899-1900*⁹.

Dacă aceste lucrări creionează o imagine generală a instrucțiunii românești, în perioada cuprinsă între anul 1864 și instalarea sistemului comunist în România, cercetarea noastră își propune să prezinte modificările legislative care au determinat înființarea și activitatea Administrației Casei Școalelor, devenită după anul 1919, „Casa Școalelor și a Culturii Poporului”, și contribuția ei, prin

⁵ Ștefan Bârsănescu, *Istoria pedagogiei*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972.

⁶ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, București, Editura didactică și pedagogică, 1994, p. 344.

⁷ Mihai Bordeianu, Petru Vlacovschi, *Învățământul românesc în date*, Iași, Editura Junimea, 1979, p. 275.

⁸ Aurel Alecsandrescu Dorna, *Casa Școalelor – Înființarea și activitatea ei*, București, Editura Tipografia G. A. Lăzărescu, 1901.

⁹ *Anuarul Oficial al Casei Școalelor, Anul Întâiu 1899-1900*, București, Editura Stabilimentul de Arte Grafice Alfred Baer, 1900.

virtutea atribuțiilor acordate de legile proprii, la sporirea bazei materiale a școlilor și dezvoltarea culturală a poporului român.

De-a lungul timpului, cercetătorii locali s-au îndreptat asupra evoluției învățământului botoșănean. Menționăm contribuția lui Ștefan Ciubotaru, *Din trecutul școlii botoșănene. Profesori. Învățători, Mărturii*, apărută la Editura Axa, din Botoșani, în anul 1977, în care se realizează un istoric al școlilor botoșănene, cu accent pe rolul anumitor personalități locale în promovarea culturii naționale și în educarea tinerilor¹⁰.

Același autor a scris și lucrarea *Pagini din istoria învățământului botoșănean: 1759-1948*¹¹. Aceasta cuprinde o descriere a evoluției sistemului de educație din județele Botoșani și Dorohoi, din perioada 1759-1948, prezentând tipurile de școli care au existat și activitatea cadrelor didactice.

Un alt cercetător al istoriei locale a fost profesorul Gheorghe Amarandei, fost director al Liceului „Grigore Ghica” din Dorohoi și al Filialei Arhivelor Statului Botoșani. El a publicat în anul 1999 cartea intitulată *Dorohoiul istoric și cultural*. În cele șapte capitole ale cărții, autorul face un istoric al așezărilor din ținutul Dorohoi, prezentând dovezi ale participării dorohoienilor la marile evenimente ale istoriei moderne și contemporane. Nu în ultimul rând, lucrarea reliefează anumite profiluri de dascăli și de personalități care s-au născut în acest județ: George Enescu, Dimitrie Pompeiu, Ion Pillat și alții¹².

O imagine a învățământului din județul Dorohoi o găsim între paginile cărții *Incursiune în trecutul școlilor dorohoiene*, scrisă de profesorii Dorina și Ilarion Mandachi și apărută la Tipografia Luceafărul din Dorohoi, în anul 2008. În cadrul acesteia găsim un istoric al școlilor gimnaziale și liceale din orașul Dorohoi și din împrejurimi¹³.

Tematica trecutului școlilor din județul Dorohoi a mai fost abordată și de alți cercetători, cum ar fi: Dorina și Ilarion Mandachi, *Dorohoi (1407-1945). Date și personalități*¹⁴, Vasile Coțofrei, *Dorohoi 600. File de Monografie*¹⁵, Pr. Ioan Canciuc, *Protopopiatul Dorohoi. Contribuții monografice asupra așezărilor, bisericii și învățământului*¹⁶ și altele.

Atât lucrările generale, cât și cele concentrate pe istoricul școlilor locale conțin doar unele mențiuni succinte cu privire la existența Casei Școalelor. Ele ne oferă informații despre trecutul

¹⁰ Ștefan Ciubotaru, *Din trecutul școlii botoșănene. Profesori. Învățători, Mărturii*, Botoșani, Editura Axa, 1977.

¹¹ Idem, *Pagini din istoria învățământului botoșănean: 1759-1948*, București, Editura Litera, 1987.

¹² Gheorghe Amarandei, *Dorohoiul istoric și cultural*, Botoșani, Editura Quadrat, 1999.

¹³ Dorina Mandachi, Ilarion Mandachi, *Incursiune în trecutul școlilor dorohoiene*, Dorohoi, 2008.

¹⁴ Idem, *Dorohoi (1407-1945). Date și personalități*, Dorohoi, 2002.

¹⁵ Vasile Coțofrei, *Dorohoi 600. File de Monografie*¹⁵, Dorohoi, Editura TIPO-AND, 2007.

¹⁶ Pr. Ioan Canciuc, *Protopopiatul Dorohoi. Contribuții monografice asupra așezărilor, bisericii și învățământului*, Iași, Editura Doxologia, 2013.

instituțiilor de învățământ, educație și cultură din localitățile Dorohoi și Botoșani, fără a face referire la interacțiunile acestora cu Administrația Casei Școalelor. Întrucât în literatura de specialitate nu există lucrări consacrate existenței Casei Școalelor, această teză urmărește să scoată în evidență importanța acestei instituții în dezvoltarea infrastructurii școlare, atât pe raza fostului Județ Dorohoi, cât și la nivel național.

Cercetarea științifică a fost orientată spre lucrările și studiile legate de bibliografia temei, dar cel mai mare volum de informații au fost acumulate prin analiza izvoarelor istorice inedite, păstrate în fondurile arhivistice de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, Serviciul Județean Botoșani al Arhivelor Naționale, precum și din presa vremii, din ziarele și revistele care circulau, la nivel național sau local, în perioada studiată: „Adevărul”, Revista Generală a Învățământului”, „Școala română”, „Școala Modernă”, „Educația”, „Gazeta Dorohoiului”, care au fost consultate în depozitele de periodice ale bibliotecilor. Alte surse de documentare importante sunt Anuarele „Casei Școalelor” și cele ale Prefecturii Județului Dorohoi, precum și colecțiile de legi publicate în „Monitorul Oficial” al României.

În procesul de cercetare, am pornit de la ipoteza că instituția Casei Școalelor a avut un rol fundamental în coordonarea realizării de construcții școlare și a susținerii activității profesionale a cadrelor didactice.

Obiectivul general al studiului este de a scoate în evidență însemnătatea Casei Școalelor în dezvoltarea învățământului românesc. Din acest motiv, lucrarea conține o dimensiune națională, prin accentul pus pe rolul instituției în progresul sistemului de educație din România, în perioada 1896-1948, și o dimensiune locală, care cuprinde activitatea ei pentru extinderea rețelei de școli din fostul Județ Dorohoi.

Un prim obiectiv specific al lucrării îl reprezintă analiza cadrului legislativ care a jalonat activitatea Casei Școalelor, pornind de la *Legea instrucțiunii publice din anul 1864*¹⁷, prin care sistemul de educație românesc a devenit obligatoriu, unitar și gratuit. De asemenea, ne propunem să scoatem în evidență modificările și ajustările pe care le-a introdus legiuitorul în legile care au vizat organizarea Casei Școalelor sau în legile privind organizarea Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor care au stipulat prevederi privitoare la instituția analizată.

Prin al doilea obiectiv specific al lucrării, avem intenția de a investiga activitatea instituțională a Casei Școalelor, pe baza fondurilor arhivistice păstrate la Arhivele Naționale Istorice Centrale și la Serviciul Județean Botoșani al Arhivelor Naționale,.

¹⁷ „Monitorul Oficial al României”, nr. 272, 5 decembrie 1864, p. 1291-1294.

Ultimul obiectiv specific al cercetării urmărește să pună în evidență particularitățile construirii primelor școli din comunele rurale și satele fostului Județ Dorohoi, realizate cu sprijinul financiar și instituțional al Administrației Casei Școalelor, iar pentru anumite comune, și situațiile în care s-au înființat biblioteci și cantine școlare. Adiacent acestui obiectiv, vom urmări realizarea unei statistici a evoluției numărului de școli rurale și urbane din județ și evidențierea rolului Casei Școalelor în înființarea de școli noi.

Metodele de cercetare folosite în studierea temei s-au bazat pe documentarea științifică în arhive, colecții de documente, legi și lucrări de specialitate și pe analiza critică a informațiilor colectate. Totodată, metode eficiente de realizare a cercetării au fost analiza datelor și informațiilor, comparația între diferite materiale de documentare și sistematizarea acestora.

Trebuie avut în vedere că lucrarea nu își propune să prezinte întregul istoric al sistemului de educație din județul Dorohoi, din perioada 1896-1948, ci să scoată în evidență influența Administrației Casei Școalelor în dezvoltarea învățământului dorohoian, materializată în special prin construcții de clădiri școlare și, în anumite cazuri, prin înființarea de biblioteci sau cantine școlare.

Casa Școalelor și a Culturii Poporului a fost desființată în anul 1948, când s-a produs naționalizarea tuturor bunurilor aflate în administrare, ignorându-se toate prevederile și condițiile impuse de binefăcătorii școlilor, prin actele de donație sau moștenire. Din acel moment, relația democratică dintre proprietatea publică și cea privată a școlilor va fi, pentru mai bine de patru decenii, doar o amintire.

Prin urmare, această analiză a activităților realizate de Casa Școalelor poate fi valorificată pentru dezvoltarea studiului privind trecutul învățământului, în vederea înțelegerii diferitelor perioade istorice, dar și pentru o potențială valorizare a experiențelor din trecut, în cadrul reformelor din învățământul preuniversitar.

I. Articularea sistemului educațional al României moderne și evoluția legislației privitoare la Casa Școalelor

În anii care au urmat Unirii Principatelor, oamenii de cultură marcanți ai societății românești s-au implicat în realizarea de proiecte și programe ce vizau dezvoltarea învățământului național, o mai bună organizare a școlilor care să corespundă evoluției societății românești. Reformatorii școlii românești, Mihail Kogălniceanu, A.T. Laurian, Titu Maiorescu sau Spiru Haret, au militat pentru creșterea numărului școlilor, pentru dezvoltarea profesională a cadrelor didactice, urmărind să alinieze învățământul românesc cu cel european, din acea epocă.

Încă din timpul Revoluției de la 1848, s-a cerut o extindere a instrucției la toate nivelurile, elementare, medii și superioare, pe întreg teritoriul țării. De asemenea, se dorea un învățământ pentru ambele sexe, gratuit, neîngrădit și obligatoriu, prin înființarea de școli care să-i atragă atât pe tinerii din familii mai înstărite, cât și pe cei săraci¹⁸.

Programul de reforme realizate după anul 1864, puna un accent deosebit pe înființarea unui sistem de învățământ propriu, extinderea sistemului de educație spre toate nivelurile societății, adaptarea învățământului la necesitățile acelei perioade istorice, dezvoltarea școlii de nivel liceal și superior.

Politica școlară a noului stat național urmărea să contribuie la asigurarea fondurilor necesare și la susținerea materială a școlilor din celelalte provincii românești, îndeosebi pentru instruirea și educarea românilor din Transilvania. Prin aceste măsuri se ținea întărirea conștiinței naționale și dezvoltarea învățământului în această provincie românească.

Obiectivele școlii, derivate din necesitățile economice și sociale ale vremii, aveau în vedere extinderea perioadelor de școlarizare a elevilor din ciclul primar și cel secundar, coroborate cu asimilarea de cunoștințe utile și formarea de deprinderi practice la elevi.

Legea Instrucțiunii Publice a reprezentat o încununare a eforturilor autorităților române de a întemeia un sistem de educație structurat, care să satisfacă nevoia de cultură și învățătură a tuturor categoriilor de vârstă și pregătire.

Nevoia implementării unui amplu proiect de construire a localurilor școlare a determinat identificarea unei soluții administrative prin care să se instituie o structură autonomă și eficientă în gestionarea finanțărilor și exercitarea controlului asupra procesului edilitar educațional. Prima lege a

¹⁸ *Anul 1848 în Principatele Române (1821-1848)*, Vol. 1, București, Editura Institutul de Arte Grafice, 1902, p. 494.

Casei Școalelor a fost promulgată în anul 1883¹⁹, dar în perioada 1883-1896, această instituție a avut o activitate mai mult simbolică, legea neproducând efecte în sensul dezvoltării infrastructurii școlare. Din acest motiv, în literatura de specialitate, prima lege a Casei Școalelor este considerată a fi cea din anul 1896²⁰, votată în timpul ministeriatului lui Petre Poni. Legea prevedea că instituția nou-formată pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice, administra toate fondurile create, în scopul de a ajuta comunele la construcția de școli primare și la dotarea acestor școli cu mobilierul și materialul didactic necesar, controlând toate fondurile provenite de la bugetul statului sau din donații.

*Legea de organizare a administrației centrale a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor, a Casei Școalelor și a Casei sfintei Biserici autocefale ortodoxe și de înființare a Casei Artelor*²¹, din 21 aprilie 1906, abroga legea din anul 1896 și introducea atribuții noi privind organizarea Casei Școlilor și administrarea fondurilor provenite din subvențiile comunelor și județelor, pentru întreținerea școlilor profesionale și pentru educația militară, îngrijirea elevilor bursieri, a elevilor din internate și din alte școli ale statului. S-a menținut prevederea constituirii unui fond din bugetul statului, în valoare de 30 de milioane de lei, câte cinci milioane de lei anual, din care comunele se puteau împrumuta pentru a construi localuri de școli.

Prin *Legea organizării centrale a Ministerului Instrucțiunii și al Cultelor precum și a celorlalte administrațiuni dependente de el, din 21 aprilie 1906, cu ultimele modificări*, din 4 mai 1910²², au fost introduse o serie de noi categorii de venituri la bugetul Casei Școalelor.

*Decretul lege numărul 2837, din 5 iulie 1919*²³, modifica denumirea Casei Școalelor în Casa Școalelor și a Culturii Poporului și îi atribuia două noi funcții principale: de a lucra pentru dezvoltarea procesului de educație și de a încuraja manifestările cu caracter cultural.

*Legea de organizare și funcționare a Ministerului Instrucțiunii și Cultelor din 1 iulie 1930*²⁴ a lărgit atribuțiile Casei Școalelor în direcția dezvoltării culturii naționale și a sentimentului patriotic și a introdus sistemul de asigurări pentru bunurile imobile ale școlilor și instituțiilor de cultură subordonate acestui Minister.

¹⁹ C. Boerescu, C. Vlahuți, *Al treilea supliment la Codicele Române cuprinzând toate legile, decretele și regulamentele de la ianuarie 1882 până la august 1885*, București, Editura Librăriei Socecu, 1885, p. 108-109.

²⁰ „Monitorul Oficial al României”, nr. 277, 10 martie 1896, p. 9333-9334.

²¹ C. Hamangiu, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1907*, Vol. III, Ediția a II-a, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1907, p. 3793-3813.

²² Idem, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1910*, Vol. VI, Suplimentul III, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1910, p. 575-595.

²³ „Monitorul Oficial al României”, nr. 65, 8 iulie 1919, p. 3530-3537.

²⁴ C. Hamangiu, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1931*, Vol. XVIII, București, Editura Librăria „Universală”, 1931, p. 432-475.

*Decretul-Lege referitor la organizarea și funcționarea Ministerului Culturii Naționale, din anul 1941*²⁵, nu a adus modificări semnificative în ceea ce privește organizarea și funcționarea Casei Școalelor și a Culturii Poporului. Prin *Decretul Nr. 266, din 25 septembrie 1948*²⁶, adoptat sub auspiciile noului regim comunist, a fost reorganizat integral sistemul de învățământ, iar Casa Școalelor a fost desființată.

²⁵ „Monitorul Oficial al României”, nr. 127, 1 iunie 1941, p. 2969-2976.

²⁶ *Ibidem*, nr. 224, 27 septembrie 1948, p. 1614-1615.

II. Activitatea instituțională a Casei Școalelor

Pentru a argumenta necesitatea înființării de localuri școlare și a unei instituții care să se ocupe exclusiv de construcția acestora, vom porni de la o serie de date statistice privind situația învățământului în perioada 1888-1896. Astfel, în anul școlar 1895-1896, pe teritoriul Vechiului Regat, exista un număr de 3307 școli primare, cu 3878 de învățători, la care erau înscriși 198 534 de elevi, rezultând o medie de 60 de elevi într-o școală²⁷. Pornind de la faptul că în ultimii opt ani se născuseră, anual, peste 200 000 de copii vii (1888 – 219 658 de nașteri, 1889 – 213 222 de nașteri, 1890 – 204 667 de nașteri, 1891 – 228 283 de nașteri, 1892 – 211 679 de nașteri, 1893 – 222 115 de nașteri, 1894 – 226 605 de nașteri, 1895 – 238 191 și 1896 – 232 448 de nașteri)²⁸, iar populația se ridica la 5 709 959 de locuitori (în anul 1896)²⁹ la nivelul întregii țări, rezultă că existau cel puțin 800 000 de copii de vârstă școlară, iar sistemul de învățământ nu reușea să școlarizeze nici măcar un sfert dintre aceștia.

Prin comparație, autoritățile din Bucovina includeau în sistemul de educație 54,5% din numărul de copii de vârstă școlară, în anul 1889-1890, iar acest procent era cel mai scăzut dintre toate provinciile austriece. Tendința de includere a elevilor în școală era ascendentă, ajungând la 78,2% în anul școlar 1912-1913³⁰.

În Basarabia, situația era mai dramatică. În anul 1897, pe teritoriul țării existau 591 de școli, la care studiau 46 802 elevi. Din păcate, nu cunoaștem numărul copiilor de vârstă școlară, dar conform datelor recensământului din același an, procentul de analfabeți de la sate era de 81,8% la bărbați și 96% la femei³¹.

La nivelul Județului Dorohoi, situația era asemănătoare. În anul 1896, au fost recenzați 19 250 de copii de școală, din care numai 4 397 de elevi erau incluși în 71 de școli primare și 204 elevi frecventau două școli secundare³².

Casa Școalelor și-a început activitatea după intrarea în vigoare a *Legii pentru facerea clădirilor școlare*. Această lege a fost sancționată prin Înaltul Decret Regal nr. 1377, din 9 martie

²⁷ Constantin Anghelache, *Evoluția centenară a învățământului în România*, București, Editura Economica, 2018, p. 30.

²⁸ *Anuarul statistic al României*, București, Editura Imprimeria Statului, 1912, p. 21-22.

²⁹ *Ibidem*, p. 15.

³⁰ Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774-1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2007, p. 189.

³¹ Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op. cit.*, pp. 369-370.

³² *Expunerea situațiunei Județului Dorohoiu*, Dorohoiu, Editura Librăria și Tipografia I. L. Bercovici, 1896, pp. 13-14.

1896³³. Regulamentul de aplicare a acestei legi a fost sancționat prin Decretul Regal nr. 3116 din 28 iunie 1896³⁴.

Pentru a se putea materializa dezideratul alfabetizării populației, era nevoie să se construiască localuri de școală. Din sumele provenind din bugetul Casei Școalelor, din împrumuturile contractate, din donațiile și contribuțiile persoanelor private și din ajutoarele județelor, au fost ridicate școli în satele și comunele țării.

Așa cum era de așteptat, în perioada primei conflagrații mondiale, multe proiecte începute între anii 1914-1915 au stagnat. Deși au fost scoase la licitație un număr de 1102 investiții, în anii 1915-1916, din cauza dificultăților materiale, au fost finalizate numai 143 de imobile. Evaluând lucrările de construcții de școli, de la înființarea Casei Școalelor și până în anul 1916, constatăm că au fost date în folosință 2995 de localuri de școli, cu 3990 de săli de clasă și cu 1900 de locuințe pentru diriginți. Investiția în clădiri noi pentru școli a continuat și în anii următori, ajungând la 4000 de unități realizate până în anul 1923³⁵.

După înființarea Comitetelor școlare, prin *Decretul Lege nr. 3138*, din 23 iulie 1919³⁶, în fiecare comună rurală, a fost descentralizată activitatea Casei Școalelor. Aceste Comitete funcționau pe lângă fiecare școală primară urbană, școală secundară, profesională și specială, preluând o parte din atribuțiile Casei. Din ele făceau parte reprezentanți ai corpului didactic, ai autorității comunale, cetățeni implicați în bunul mers al sistemului de educație, reprezentanți din societăți comerciale, părinți, foști elevi.

Una din principalele preocupări ale instituției a reprezentat-o *dotarea școlilor* cu materialele didactice necesare, aprovizionarea cu cărți pentru bibliotecile școlare sau achiziționarea de abonamente la diferite reviste. În rândurile acestui capitol vor fi prezentate tipurile de materiale cu care au fost înzestrate școlile din mediul rural, urban, școlile profesionale, comerciale, de meserii și agricultură, cât și valoarea acestor dotări efectuate de-a lungul timpului.

În scopul lărgirii orizontului de cunoaștere, prin Casa Școalelor s-au organizat excursii, fiind selectați, în special, elevi cu rezultate foarte bune la învățătură. În cadrul acestui tip de activități erau vizitate obiective naturale sau muzee, grădini zoologice sau grădini botanice.

³³ „Monitorul Oficial al României”, nr. 277, 10 martie 1896, pp. 9333-9334.

³⁴ A. N. I. C., *Fond Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1896-1902*, d. 1/1896, f. 1.

³⁵ *Anuar. Activitatea Casei Școalelor și a Culturii Poporului în 1922-1923*, București, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1924, p. 14.

³⁶ C. Hamangiu, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare)*, Vol. IX-X, București, Editura Librăria „Universală”, 1930, pp. 127-144.

Muzeul și Biblioteca pedagogică au fost înființate, în conformitate cu prevederile legale, cu scopul de a perfecționa corpul didactic al școlilor primare și secundare. Tot pentru instruirea învățătorilor și profesorilor, Casa Școalelor a înființat cursuri de pregătire practică, din domeniul lucrului manual, activități care se țineau în cadrul școlilor normale din țară.

O altă preocupare a reprezentanților Casei Școalelor a vizat pregătirea pentru activitatea practică, prin introducerea învățământului sericicol, prin încadrarea învățătorilor agricoli ambulanți sau prin instructorii ambulanți pentru îmbunătățirea livezilor și pentru construirea cuptoarelor de uscat fructe. Ei aveau sarcina de a transmite îndrumări practice pentru cultivarea terenurilor.

Urmărind să crească nivelul de cunoaștere și de informare al oamenilor de rând, instituția a înființat cercurile culturale. La acestea erau invitați, pe lângă învățători și medicii de plasă³⁷, medicii veterinari, judecătorii ambulanți, administratorii de plăși și preoții. Pentru a răspândi „gustul cititului în popor” și pentru a pune la îndemâna sătenilor „cărțile potrivite”, Casa Școalelor a înființat biblioteci populare.

Urmărind activitatea Casei Școalelor, pe parcursul celor 52 de ani de existență, observăm că aceasta s-a concentrat, pe de o parte, în direcția dezvoltării sistemului educațional românesc, prin construcția de școli, biblioteci și cantine, iar pe de altă parte, s-a pus accent pe educația oamenilor de rând, prin organizarea de activități culturale sau înființarea de biblioteci populare.

Deși instituția a fost inițial creată cu scopul de a administra toate fondurile formate prin legea de înființare, în vederea construcției de localuri de școli și dotarea acestora cu materiale, prin actele normative care s-au succedat, atribuțiile ei s-au extins în direcția acordării de burse, în țară și în străinătate, pentru elevi și studenți și înființării de cantine școlare și universitare. De asemenea, conducerea Casei Școalelor s-a îngrijit de crearea Bibliotecii pentru popularizarea științelor, a Muzeului și a Bibliotecii pedagogice, tipărirea, editarea și cumpărarea de manuscrise și a manualelor didactice, deschiderea de biblioteci școlare și populare, promovarea cercurilor culturale, predarea lucrului manual în școli, asigurarea condițiilor pentru realizarea practicii pedagogice în școli, înființarea învățământului ambulant, organizarea de excursii și colonii școlare, administrarea de fonduri.

Administrația Casei Școalelor a înregistrat și unele dificultăți în materializarea obiectivelor proprii. Ele erau cauzate de numărul prea mic de ingineri subordonați prefecturilor județene, refuzul anumitor ingineri din serviciile tehnice ale județelor de a realiza și transmite proiecte de școli, insuficiența mijloacelor de transport pentru executarea planurilor în teritoriu, incompetența

³⁷ Plasă = subdiviziune a unui județ în vechea împărțire administrativă a României.

angajaților primăriilor, slaba implicare a prefectilor anumitor județe, slaba pregătire și implicare a revizorilor școlari. O altă cauză a întârzierilor în realizarea investițiilor locale a fost determinată de lentoarea și incapacitatea comisiilor speciale, formate la nivelul primăriilor comunelor, de a identifica terenurile corespunzătoare pentru construcțiile de școli și de a transmite către prefecturi documentele necesare.

III. Rolul Casei Școalelor și a Culturii Poporului în dezvoltarea învățământului în Județul Dorohoi

Ținutul Dorohoi, înființat în prima jumătate a secolului al XV-lea, a păstrat această denumire până la reforma administrativă din timpul lui Alexandru Ioan Cuza. Organizarea teritorială realizată în baza Legii din 1 aprilie 1864 menționa, în *Tabloul de toate comunele rurale*, că județul Dorohoi avea 63 de comune rurale și trei comune urbane (Dorohoi, Herța și Mihăileni), distribuite în șase plăși³⁸: Plasa Bașeu, Plasa Berhomete, Plasa Coșula, Plasa Herța, Plasa Prutul de Jos și Plasa Prutul de Sus³⁹.

Această organizare a suferit modificări prin actele normative adoptate ulterior. Prin Legea comunală intrată în vigoare la data de 1 iulie 1908, județul era compus din opt plăși, care cuprindeau 42 de comune, formate din 205 sate și 17 cătune⁴⁰.

Prin Decretul nr. 1220, din aprilie 1911, s-au hotărât *Circumscripțiunile, denumirea și reședințele plășilor din județul Dorohoi*, revenindu-se la structura formată din șase plăși: Plasa Bașeu, Plasa Lascăr, Plasa Herța, Plasa Berhometele, Plasa Siret și Plasa Centru⁴¹. *Tabloul comunelor rurale din județul Dorohoi*, intrat în vigoare începând cu data de 1 ianuarie 1926, prevedea aceeași organizare a plășilor, cu unele modificări în structura comunelor⁴². În baza organizării administrativ-teritoriale, din anul 1950, județul Dorohoi a fost desființat, iar în locul acestuia s-au constituit raioanele Dorohoi, Darabani și Săveni⁴³.

Încă de la adoptarea *Legii Instrucțiunii Publice din anul 1864*⁴⁴, precum și prin legile ulterioare, a fost impusă comunelor îndatorirea de a asigura localuri de școală, mobilier și materiale didactice. În foarte multe situații, administrațiile comunelor nu au dus la îndeplinire acest deziderat, făcând ca școlile din unele județe să-și desfășoare activitatea în condiții necorespunzătoare, iar în multe sate și cătune să nu existe localuri proprii ale școlilor, decât până foarte târziu, după anul 1920. Este și cazul Județului Dorohoi, în care conducerea comunelor au preferat să instaleze școlile în case aflate în chirie, în clădiri mici, în care nu se respectau normele legale privind spațiul și siguranța sanitară a elevilor, decât să ia inițiativa construirii de localuri noi pentru școli, în conformitate cu regulile Casei Școalelor.

³⁸ „Monitorul Oficial al României”, nr. 267, 29 noiembrie 1864, p. 1271.

³⁹ *Indicele comunelor României după noua organizare a Legii comunelor*, București, 1865, p. 33-35.

⁴⁰ „Monitorul Oficial al României”, nr. 22, 29 aprilie 1908, p. 1010-1014.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 100, 5 august 1911, p. 14876.

⁴² *Ibidem*, nr. 220, 7 octombrie 1925, p. 10998-11000.

⁴³ *Ibidem*, nr. 87, 4 octombrie 1950, p. 2500.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 272, 5 decembrie 1864, p. 1291-1294.

La doi ani de la apariția Legii instrucțiunii publice, în județul Dorohoi își desfășurau activitatea un număr de 47 de școli rurale⁴⁵. În anul 1884, numărul școlilor din județ se ridica la 50 de școli de băieți și 7 școli de fete, atât în mediul rural, cât și în cel urban. La aceeași dată, își desfășurau activitatea Gimnaziul „Grigore Ghica” din Dorohoi și Institutul „Anastasia Bașotă” din Pomârla⁴⁶. La 25 de ani după votarea Legii instrucțiunii publice, în anul școlar 1888-1889, în județ funcționau 53 de școli primare rurale, dintre care, 12 școli de băieți, 4 școli de fete și 37 de școli mixte, în care predau 63 de cadre didactice. Aceste școli erau frecventate de 1526 de elevi, din 12206 copii de vârstă școlară recenzați⁴⁷.

Un prim pas în direcția realizării de imobile noi pentru școlile din județul Dorohoi l-a reprezentat adoptarea, la data de 1 aprilie 1896, a *Legii pentru facerea clădirilor școlare și înființarea Casei Școalelor*⁴⁸. În acel an, în județul Dorohoi funcționau 62 de școli rurale, 9 școli urbane, Gimnaziul „Grigore Ghica” din Dorohoi și Institutul „Anastasia Bașotă” din Pomârla, având înscriși un număr de 4426 de elevi în mediul rural și 795 de elevi în mediul urban. În aceeași perioadă, Casa Școalelor a dat dispoziție pentru a se construi localuri noi de școală, în campania anului 1897, în satele Havârna (comuna Havârna), Cristinești (comuna Ibănești), Sinihău (comuna Mamornița), Lișna (comuna Suharău), Probotești (comuna Târnauca), Sîrbi (comuna Sîrbi), Buhaiu (comuna Șendriceni), Vârful Câmpului (comuna Vârful Câmpului) și Slobozia (comuna Zvoriștea)⁴⁹.

În decursul anului școlar 1900-1901, în județul Dorohoi își desfășurau activitatea 82 de școli rurale, fiind înscriși la cursuri 6111 elevi⁵⁰. În sesiunea de lucrări inițiată de Casa Școalelor, din anii 1900-1901, au fost ridicate localuri de școli cu două, trei, patru și șase săli de clasă, în localitățile Vârful Câmpului, Șerbănești (Zvoriștea), Probotești (Târnauca), Hudeștii Mici, Lișna (Suharău) și Cristinești (Ibănești), din veniturile comunelor, la inițiativa Casei Școalelor⁵¹.

Odată cu trecerea timpului, numărul școlilor și cel al elevilor din județ a crescut. În anul 1904, existau două școli secundare (Gimnaziul „Grigore Ghica” din Dorohoi și Institutul „Anastasia Bașotă” din Pomârla), opt școli primare urbane (patru școli în orașul Dorohoi, două școli în orașul Mihăileni și două școli în orașul Herța) și 90 de școli rurale (69 de școli cu un învățător, 15 școli cu

⁴⁵ S.J.A.N.Bt. Fond *Prefectura Județului Dorohoi*, d. 10/1867, f. 5.

⁴⁶ S.J.A.N.Bt., Fond *Prefectura Județului Dorohoi*, d. 131/1884, f. 2.

⁴⁷ *Ibidem*, d. 35/1889, f. 50.

⁴⁸ „Monitorul Oficial al României”, nr. 277, 10 martie 1896, p. 9333-9334.

⁴⁹ *Expunerea Situației Județului Dorohoi prezentată de către D-I Prefect județului, la deschiderea Sesiunii Ordinare a Consiliului General, la 15 octombrie 1896*, Dorohoiu, Editura Librăria și Tipografia I. L. Bercovici, 1896, p. 13-15.

⁵⁰ *Expunerea Situației Județului Dorohoi pe anul 1900*, Dorohoiu, Editura Librăria și Tipografia I. L. Bercovici, 1901, p. 9.

⁵¹ *Ibidem*, p. 10-11.

doi învățători, cinci școli cu câte trei învățători și o școală cu patru învățători), la o populație școlară de 8552 de elevi, dintr-un disponibil de 22482 de copii de vârstă școlară⁵².

În comunele rurale din județ, au funcționat, în anul școlar 1908-1909, un număr de 101 școli mixte⁵³, cu un personal de 140 de învățători, din care 77 de învățători definitivi, 27 de cadre provizorii și 36 de suplinitori. În aceste școli erau înscriși 11147 de elevi, dintr-un total de 23519 copii de vârstă școlară⁵⁴.

În ceea ce privește situația localurilor școlare, la sfârșitul anului școlar 1908-1909, existau 21 de localuri construite după planurile Casei Școalelor (unul dintre acestea a fost construit în satul Adășeni, prin donația lui Garabet Ciomac, proprietarul moșiei), 35 de școli funcționau în imobile aflate în proprietatea comunelor, dar având condiții improprii pentru desfășurarea cursurilor, 41 de școli erau în clădiri închiriate de la săteni, iar patru școli își desfășurau activitatea în case donate, pentru o perioadă nelimitată, în satele Coțușca, Horodiștea, Berești (Zvoriștea) și Ghireni Curt (comuna Mitoc)⁵⁵.

În anul următor, în județul Dorohoi au fost înființate alte cinci școli noi, numărul elevilor ridicându-se la 11 844. Cu toate aceste eforturi, 12 212 copii au rămas neînscriși în sistemul de educație. Din cele 106 școli, 62 au fost instalate în localuri proprii ale comunelor, 48 de școli și-au desfășurat cursurile în localuri închiriate, iar patru școli au rămas în casele donate. La sfârșitul anului 1910, au fost construite localuri noi în comunele Havârna, Adâncata și Șendriceni⁵⁶.

În cursul anului școlar 1910-1911, au fost înființate patru școli noi în cătunele Pătrășeni (comuna Târnauca), Bănceni (comuna Mamornița), Comănești (comuna Suharău) și Oroftiana de Jos (comuna Lunca), două posturi de învățători suplimentare la școlile Mitoc și Vlăsinești și o grădiniță nouă în comuna Tureatca⁵⁷.

Pe raza celor 221 de sate care compuneau județul, în anul școlar 1912-1913, a mai fost deschisă doar o școală nouă, ajungându-se la un total de 111 școli cu 12 942 de elevi. Totuși, din cauza lipsei unităților școlare și a sălilor de clasă, alți 12 557 copii de vârstă școlară rămâneau în afara sistemului de educație⁵⁸.

⁵² *Dare de samă asupra stării economice a județelor Botoșani-Dorohoi-Suceava*, Botoșani, Tipografia Reînvierea Seagall-Marcu, 1906, p. 279.

⁵³ Școlile mixte erau instituții de învățământ în care învățau elevi de ambele sexe.

⁵⁴ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1909*, Dorohoi, Editura Imprimeria Județului, 1909, p. 8.

⁵⁵ *Ibidem*, 1909, p. 9.

⁵⁶ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1910*, Dorohoi, Editura Imprimeria Județului, 1910, p. 8-9.

⁵⁷ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1911*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1911, p. 8.

⁵⁸ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1913*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1913, p. 8-9.

Până în 1912-1913, au fost construite 23 de școli, după planurile tip ale Casei Școalelor, dintr-un total de 63 de școli care funcționau în clădiri proprii ale comunelor. Din cele 23 de școli noi, 13 s-au ridicat prin împrumuturi accesate de comune de la Casa Școalelor, iar 10 clădiri școlare au fost realizate prin donația celor doi mari filantropi, de origine basarabeană, Eliza și Mihail Stroescu. Restul instituțiilor au funcționat în spații închiriate sau donate temporar de săteni⁵⁹.

Anul 1914 a venit cu decizia de a se construi un număr de 68 de școli noi, prin împrumuturi ale comunelor, din fondul Casei. O parte dintre ele au fost date în antrepriză, dar, din rațiuni economice, unele construcții de școli au fost suspendate. Totodată, în ziua de 1 octombrie 1914, au mai fost date în folosință nouă clădiri școlare noi. Sistemul de educație din județ funcționa, în anul 1914, cu un număr de 120 de școli rurale și o grădiniță de copii în comuna Tureatca⁶⁰.

Învățământul primar rural s-a desfășurat, în anul școlar 1914-1915, într-un număr de 120 de școli rurale mixte și o școală de fete, dar încă mai existau 81 de sate fără școli. Au fost înscriși un număr de 13 332 de elevi în școli, iar 13 260 de copii nu erau incluși în sistemul de educație. Tot din acest an, au început să funcționeze două grădinițe în comuna Tureatca⁶¹.

În anul școlar 1915-1916, în județul Dorohoi existau 122 de școli mixte, o școală de fete, șase școli urbane și două grădinițe de copii, una în satul Tureatca și alta în orașul Dorohoi. Corpul profesoral era format din 188 de membri, din care 143 de învățători titulari și 45 de suplinitori. În același an școlar, au mai fost date în folosință șase localuri noi de școală, din cele 68 de unități proiectate a se construi, prin împrumuturi, din fondul de 50 de milioane de lei. Alte 18 clădiri se aflau în lucru⁶².

În primul an de după izbucnirea Primului Războiului Mondial învățământul dorohoiian își desfășura activitatea în 132 de școli mixte, o școală de fete, șase școli urbane și două grădinițe de copii. În 16 școli nu s-au ținut cursuri în anul școlar 1916-1917, din cauză că localurile au fost ocupate de spitalele și infirmeriile armatei. În alte 16 școli, lecțiile au fost suspendate temporar, clădirile fiind folosite de armată⁶³.

În anul școlar 1917-1918, s-au derulat cursuri în 131 de școli primare rurale. Dintre acestea, 129 erau unități mixte, o școală de băieți și una de fete. Încă mai existau 70 de sate în care nu se

⁵⁹ *Ibidem*, p 10.

⁶⁰ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1914*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1914, p. 5-6.

⁶¹ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1915*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1915, p. 5-6.

⁶² *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1916*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1916, p. 5-6.

⁶³ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1917*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1917, p. 5-6.

înființaseră școli primare. În același an școlar, a scăzut numărul copiilor școlarizați, ajungând la 11 603, iar numărul celor neînscriși în școală a fost de 15 037⁶⁴.

Din cele 131 de școli din comunele rurale, 71 de clădiri erau deținute de administrațiile locale, iar restul erau nevoite să închirieze case de la săteni. O mare parte a mobilierului școlilor rurale era distrus de armata rusă aflată în retragere. În această perioadă, multe școli au fost nevoite să-și mute cursurile în clădiri închiriate, deoarece localurile proprii au fost folosite de armată, în urma transformării lor în spitale, infirmerii sau depozite. Au existat cazuri în care școlile au fost transformate în grajduri de către armatele rusești⁶⁵.

După terminarea războiului, în anul școlar 1918-1919, funcționau 138 de școli primare rurale, din care 137 de unități erau mixte și o școală era pentru fete. Numărul localurilor deținute de comune a scăzut la 38, în anul 1919, din cauza distrugerilor provocate de război⁶⁶. Din lipsa localurilor, a mobilierului și a învățătorilor, trei școli nu și-au deschis porțile în acest an școlar: Buda Mare, Lucovița (comuna Mamornița) și Chișcăreni (comuna Știubieni). În acest an, s-au înscris 13 468 elevi la școli, iar 14 068 de copii au rămas neînscriși⁶⁷.

Rețeaua școlară s-a extins considerabil în anul școlar 1919-1920. În mediul urban, își desfășurau activitatea cinci școli primare în orașul Dorohoi (trei școli de băieți și două școli de fete) și două școli la Mihăileni (una de băieți și una de fete). Învățământul primar rural cuprindea 171 de școli, din care 167 de școli mixte, două școli de băieți și două școli de fete. Au fost înscriși 15 305 elevi în școlile primare din județ și 12 862 de copii de vârstă școlară au rămas neșcolarizați⁶⁸. În decursul acestui an școlar, cele 171 de școli rurale și-au desfășurat activitatea în 210 localuri, din care: 66 de clădiri se aflau în proprietatea comunelor și 144 erau închiriate. Majoritatea imobilelor, închiriate sau în proprietatea comunelor, se aflau într-o stare avansată de degradare, având nevoie de reparații urgente⁶⁹.

Învățământul primar urban a funcționat, în anul 1921, în opt școli, din care cinci se aflau în orașul Dorohoi (trei școli de băieți și două școli de fete) și două în orașul Mihăileni (una de băieți și alta de fete). În mediul rural, existau 181 de școli primare, din care 159 de unități mixte, zece școli de băieți și 12 de fete⁷⁰.

⁶⁴ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1918*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1918, p. 6.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁶⁶ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1919*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1919, p. 9.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 8.

⁶⁸ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1920*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1920, p. 8-9.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 10.

⁷⁰ *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1921*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1921, p. 8-9.

În învățământul primar rural au funcționat, în anul școlar 1922-1923, un număr de 180 de școli, din care, 156 de școli mixte, 11 școli de băieți și 13 școli de fete. Numărul elevilor înscriși în școli a crescut considerabil, fiind de 17993 de copii, iar cel al copiilor de vârstă școlară a scăzut la 13 437⁷¹.

Perioada crizei economice (1929-1933), și-a făcut simțit efectul asupra școlilor primare din acest județ, în special în privința alocărilor bugetare reduse în raport cu anii precedenți. După perioada de criză însă numărul școlilor primare a crescut de la an la an, astfel că, în anul școlar 1938-1939, exista un număr de 216 școli cu 592 de învățători. Pe lângă acestea, mai existau și patru grădinițe de stat, în localitățile Miorcani, Tureatca, Săveni și Dorohoi, dar și cinci școli primare particulare, în Dorohoi (o școală de băieți și alta de fete), Săveni, Mihăileni și Herța⁷².

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, școlile dorohoiene au fost direct afectate, multe dintre ele fiind evacuate, iar învățătorii lor au fost mobilizați în război. De exemplu, școlile din satele Pârâul Negru, Poiana (comuna Zvoriștea), Ghireni și Drăgușeni au fost avariate sau distruse în totalitate⁷³.

Prin expunerea realizată în acest capitol nu ne-am propus să facem prezentarea întregii activități a sistemului de educație din județul Dorohoi, în perioada anilor 1896-1948, ci doar a scoate în evidență rolul Casei Școalelor, devenită după anul 1919 Casa Școalelor și a Culturii Poporului, în dezvoltarea învățământului din acest județ.

În vederea realizării unei delimitări spațiale a comunelor din județ, capitolul este împărțit în trei părți: Localitățile din Plasa Herța-Prutu de Sus, Localitățile din Plasa Bașeu-Prutu de Jos și Localitățile din Plasa Berhometele-Coșula. Această delimitare coincide cu anul înființării Casei Școalelor și a fost instituită prin *Indicatorul comunelor și cotunelor țării din anul 1887, cu modificările introduse la acea epocă, prin Decretul nr. 1012 din 20 februarie 1896*⁷⁴.

⁷¹Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1923, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1923, p. 11-12.

⁷²S.J.A.N.Bt., Fond Prefectura Județului Dorohoi, d. 118/1938-1939, f. 247-251.

⁷³Ibidem, d. 14/1945, f. 65.

⁷⁴„Monitorul Oficial al României” nr. 291, 29 martie 1896, p. 9884-9886.

Concluzii

Casa Școalelor a reprezentat, fără îndoială, o realitate a învățământului românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la instaurarea regimului comunist în România. Evoluția sistemului de învățământ din perioada 1859-1948 a fost lentă, în raport cu nevoia de dezvoltare economică și socială a societății. În ciuda investițiilor realizate pentru extinderea rețelei școlare naționale, o mare parte a copiilor nu avea acces la educație gratuită, așa cum era specificat în *Legea Instrucțiunii Publice* din anul 1864.

Cu toate acestea, numeroasele modificări ale legilor din domeniul instrucției publice au avut un caracter progresist, având ca scop educarea generală a maselor și luminarea acestora prin cultură. Aspectul inovativ al *Legii Instrucțiunii Publice* din anul 1864 constă în faptul că învățământul românesc a devenit obligatoriu și gratuit, fiind unitar pe întreg teritoriul țării. În acest fel, România a fost printre primele țări europene care a legiferat obligativitatea învățământului primar. Deși legislația noastră din domeniul învățământului ne situa printre primele țări din Europa, punerea ei în aplicare a fost foarte greoaie, astfel că la nivelul anilor 1870, doar un sfert din copiii de vârstă școlară au fost înscriși în școli.

Analizând evoluția sistemului legislativ din domeniul educațional-edilidar, putem afirma cu certitudine că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, lucrurile s-au mișcat la fel de lent. Deși a fost adoptată o primă lege a Casei Școalelor, în anul 1883, aceasta nu a produs efecte până în anul 1896. În linii mari, principiile celor două legi erau asemănătoare, ambele își propuneau să creeze o instituție care să primească și să administreze toate donațiile pentru a dezvolta școlile, dar a trebuit să treacă o perioadă de treisprezece ani în care programele naționale de construcții de școli au stagnat.

Un pas important în reformarea sistemului educațional românesc a fost adoptarea *Legii pentru facerea clădirilor școlare, precum și înființarea Casei Școalelor*, din anul 1896, prin care statul își asuma constituirea unor resurse financiare cu scopul de a ajuta comunele la construcția de școli primare și la dotarea acestora cu mobilierul și materialul didactic necesar. Punerea în aplicare a prevederilor legale s-a făcut cu dificultate. Proiectele edilitare erau decalate din cauza numărului prea mic de ingineri angajați la prefecturile județelor, raportat la volumul mare de muncă, din cauza insuficienței mijloacelor de transport pentru îndeplinirea sarcinilor din teritoriu sau a faptului că în *Legea de organizare a corpurilor tehnice* nu erau menționate îndatoriri în ceea ce privește clădirile școlilor, în concordanță cu prevederile *Legii Casei Școalelor*. Un alt motiv al întârzierii realizării

construcțiilor de școli era determinat de lentoarea prin care Comisiile speciale de la nivelul comunelor, identificau terenurile corespunzătoare pentru școli și trimiteau rapoartele către județe și Casa Școalelor. Erau numeroase situațiile în care nu se respectau indicațiile Casei Școalelor, alegându-se terenuri mlăștinoase sau cu denivelări semnificative de nivel care ar fi crescut inutil valoarea devizelor de lucrări. În astfel de situații, Ministerul returna rapoartele administrațiilor locale, ceea ce ducea la întâzieri importante privind eligibilitatea localităților pentru a participa la sesiunile anuale de construcții de școli.

Pe parcursul cercetărilor, am mai identificat și alte cauze care au dus la tergiversarea construcțiilor de școli. Astfel, în multiple cazuri, prețurile pentru anumite lucrări erau mărite nejustificat de cei care realizau devizele, iar în aceste cazuri reprezentanții Casei Școalelor solicitau refacerea anteproiectelor sau transmiterea spre licitație, dar cu o scădere cu zece procente din valoarea finală a lucrărilor. Dacă administrațiile locale refuzau scăderea prețurilor, întregul proces de întocmire a devizelor trebuia reluat. În anumite situații, am constatat că ridicarea de edificii școlare era târăgănată de constructorii care nu respectau termenele contractuale sau de conducerile comunelor care îngreunau procesele birocratice.

Alte motive din cauza cărora se produceau decalaje au fost intrarea în incapacitate de plată a societăților comerciale care câștigau licitațiile, creșterea prețurilor la manoperă și la materiale de construcții ca efect al inflației sau sesizarea organelor de judecată în vederea soluționării anumitor cazuri de corupție. Din cauza tergiversării și a întreruperilor succesive a lucrărilor efectuate la corpurile de clădiri școlare noi, anumite părți ale imobilelor erau degradate de intemperii, producându-se infiltrații de apă în structura de rezistență. Pentru aceste situații, conducerea Casei Școalelor transmitea numeroase adrese către prefecturile județene, prin care se solicitau reluarea și finalizarea lucrărilor începute.

În urma cercetărilor efectuate, putem să afirmăm cu certitudine că Administrația Casei Școalelor a avut un rol decisiv în dezvoltarea învățământului primar rural din județul Dorohoi, sprijin care s-a materializat prin construcția de localuri noi de școală și înființarea de școli în localitățile în care oferta educațională era inexistentă. Simultan, instituția s-a implicat în dotarea școlilor cu materiale didactice, înființarea de cantine școlare sau de biblioteci. Din lipsa spațiului, în majoritatea cazurilor, cărțile primite de la Minister pentru dotarea bibliotecilor rurale, erau păstrate în cancelariile școlilor. Astfel, numărul școlilor a crescut de la an la an, iar acest lucru a permis alfabetizarea unui număr tot mai mare de copii din satele și comunele județului.

În ceea ce privește raportul comparativ între copiii de vârstă școlară și cei școlarizați, proporția celor din județul Dorohoi depășește procentul de la nivel național. Privind lucrurile dintr-o perspectivă obiectivă, concludem că la nivel național, la începutul secolului trecut, mai mult de jumătate dintre tineri erau analfabeți, nefiind incluși în sistemul național de învățământ din lipsa spațiilor sau a cadrelor didactice.

Pe de altă parte, deși numărul a crescut semnificativ, școlile primare sătești sau comunale din județul Dorohoi s-au confruntat cu mari dificultăți financiare, unele dintre ele funcționând în localuri improprii. De asemenea, fondurile arhivistice abundă de adrese prin care învățătorii școlilor sau revizorii școlari solicită sprijin din partea autorităților comunale, județene sau a Casei Școalelor pentru realizarea de reparații la corpurile de clădiri ale școlilor. Printre problemele cu care se confruntau aceștia, putem enumera: infiltrații ale apei în sălile de clase din cauza acoperișurilor degradate, săli de clasă neaerisite și neizolate termic, cuprinse de igrasie, lipsa împrejmuirii terenurilor școlilor care ducea la distrugerea acestora de animalele satelor, insuficiența lemnului de foc necesare încălzirii pe timpul sezonului rece, fiind frecvente perioadele în care școlile erau închise din cauza frigului din clase. De asemenea, unele școli nu au deținut localuri proprii, fiind nevoite să închirieze clădiri de la instituții ale statului sau de la persoane fizice. Aceste probleme care se manifestau la nivelul fostului Județ Dorohoi erau reprezentative pentru învățătorii din întreaga țară, fapt demonstrat de multitudinea de petiții înregistrate de oficialii Casei Școalelor, solicitări care se găsesc în fondurile arhivistice ale instituției.

Din cercetările efectuate, am sesizat faptul că administrațiile comunelor purtau o vină importantă pentru faptul că în multe localități nu existau localuri de școală sau acestea funcționau în condiții precare, deoarece au fost identificate multe cazuri în care investițiile în educație nu erau prioritizate. Din acest motiv, multe dintre solicitările de împrumuturi către Casa Școalelor, în vederea construcției de școli, erau refuzate deoarece nivelul de îndatorare al comunelor era prea mare.

De-a lungul timpului, atribuțiile Casei Școalelor au fost extinse în sfera finanțării elevilor bursieri și a celor din internate, asigurării elementelor de întreținere a școlilor, înființării de muzee și biblioteci populare și pedagogice, expozițiilor, acordării de premii, burse interne și internaționale. În perioada interbelică, Casa Școalelor primește atribuții noi, în domeniul promovării culturii naționale și al întăririi sentimentului patriotic. Toate aceste modificări au contribuit la creșterea rolului școlii în societate, fiind încurajate activitățile de educare și informare corectă a oamenilor de rând. Prin aceste modificări legislative și odată cu înființarea Comitetelor Școlare, a fost îmbunătățit procesul

de construcții de școli, prin transferul răspunderii de la nivel central la nivel local, în condițiile în care o parte din bugetele construcțiilor de școli erau colectate pe plan local, iar o parte din sumă putea să provină de la Casa Școalelor. Astfel, s-a produs o democratizare a actului decizional și o responsabilizare a cheltuirii banului public.

Casa Școalelor a avut un rol fundamental în construcția și dotarea localităților școlare cu materialul didactic și mobilierul necesar. Prin această subsidiară a Ministerului Instrucțiunii Publice, s-au înființat biblioteci școlare sau pentru popor, s-au administrat terenurile, fundațiile și toată averea donată de numeroși oameni iubitori de cultură. În plus, s-au acordat burse elevilor și studenților, pentru studii în țară sau în străinătate, s-au înființat cantine pentru elevi și studenți, au fost deschise Muzeul Bibliotecii pedagogice și Biblioteca pentru popularizarea științelor. Casa Școalelor s-a implicat în predarea lucrului manual în școli, în dezvoltarea învățământului ambulant și în organizarea de excursii și colonii școlare. Prin promovarea Cercurilor culturale, s-a realizat informarea corectă și dezvoltarea culturală a poporului român.

Pe baza cercetării realizate am constatat că ipoteza de la care am plecat în momentul demarării procesului de documentare și informare a fost doar parțial confirmată. Astfel, Casa Școalelor a jucat un rol fundamental în ceea ce privește opera edilitară la nivelul rețelei de unități învățământ din România, în special în anii 1900-1940. În ceea ce privește contribuția importantă pe care ar fi avut-o această instituție în planul susținerii activității profesionale a cadrelor didactice, rolul Casei Școalelor a fost diferit de cel al Casei Corpului Didactic din zilele noastre, lipsindu-i atribuțiile și instrumentele legate de formarea și perfecționarea dascălilor, în schimb având un anumit aport în susținerea unor discipline care sufereau o lipsă acută de cadre competente.

Analizând rezultatele, putem afirma că elitele politice aflate la conducerea țării au fost preocupate să adopte o legislație școlară care să contribuie la dezvoltarea economică și culturală a României. Majoritatea investițiilor realizate în sistemul de învățământ, în cei 52 de ani în care și-a desfășurat activitatea, s-au efectuat cu ajutorul financiar al Casei Școalelor. În pofida tuturor dificultăților legate de finanțare, a birocrăției exagerate a sistemului ori dezinteresului unor persoane cu putere de decizie la nivel local, măsurile întreprinse în diferite direcții de activitate, prin intermediul Casei Școalelor, au contribuit din plin la dezvoltarea școlii și la promovarea culturii românești.

Bibliografie selectivă

I. Izvoare inedite

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1896-1902*.
2. *Ibidem*, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1903-1912*.
3. *Ibidem*, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1923-1926*.
4. *Ibidem*, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1933-1935*.
5. *Ibidem*, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1939-1941*.
6. *Ibidem*, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1947*.
7. *Ibidem*, Fond *Casa Școalelor și a Culturii Poporului 1948*.
8. *Ibidem*, Fond *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*.
9. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Botoșani, Fond *Prefectura Județului Dorohoi*.
10. *Ibidem*, Fond *Primăria Văculești*.
11. *Ibidem*, Fond *Inspectoratul Școlar Dorohoi*.

II. Izvoare edite

1. *Anuar-Activitatea Casei Școalelor pe anul 1908-1909*, București, Editura Institutului de Arte Grafice C. Sfetea, 1912.
2. *Anuar. Activitatea Casei Școalelor pe anul 1909-1910*, București, Tipografia Marin Niculescu, 1914.
3. *Anuar. Activitatea Casei Școalelor pe anul 1910-1911*, București, Tipografia Jockey-Club, 1916.
4. *Anuar. Activitatea Casei Școalelor și a Culturii Poporului în 1922-1923*, București, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1924.
5. *Anuarul general al instrucțiunii publice din România, pe 1863-1864*, București, 1866.
6. *Anuarul oficial al Casei Școalelor, Anul Întâiu 1899-1900*, Bucuresci, Editura Stabilimentul de Arte Grafice Alfred Baer, 1900.
7. *Anuarul SOCEC al României Mari 1924-1925*, Vol. II, București, Editura SOCEC&Co, 1925.
8. *Anuarul statistic al României*, București, Editura Imprimeria Statului, 1912.
9. *Anul 1848 în Principatele Române (1821-1848)*, Vol. 1.
10. Boerescu, C., C. Vlahuți, *Al treilea supliment la Codicele Române cuprinzând toate legile, decretetele și regulamentele de la ianuarie 1882 până la august 1885*, București, Editura Librăriei Socecu, 1885.

11. Bujoreanu, I. M., *Colecțiune de Legile Române vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, București, 1873.
12. *Dare de samă asupra stării economice a județelor Botoșani-Dorohoi-Suceava*, Botoșani, Tipografia Reînvierea Seagall-Marcu, 1906.
13. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoiu prezentată de către D-l Prefect județului, la deschiderea Sesiunii Ordinare a Consiliului General, la 15 octombrie 1896*, Dorohoiu, Editura Librăria și Tipografia I. L. Bercovici, 1896.
14. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoiu pe anul 1900*, Dorohoiu, Editura Librăria și Tipografia I. L. Bercovici, 1901.
15. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1909*, Dorohoi, Editura Imprimeria Județului, 1909.
16. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1910*, Dorohoi, Editura Imprimeria Județului, 1910.
17. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1911*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1911.
18. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1913*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1913
19. *Expunerea Administrațiunii Comunei Dorohoi pe anul 1914-1915 făcută Consiliului Comunal de către D-l Primar G. G. Burghelă cu ocaziunea prezentării bugetului comunei pe exercițiul 1915-1916*, Dorohoi, Tipografia și legătoria „Speranța”, 1915.
20. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1914*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1914.
21. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1915*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1915.
22. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1916*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1916.
23. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1917*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1917.
24. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1918*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1918.
25. *Expunerea Situațiunii Județului Dorohoi pe anul 1919*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1919.

26. *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1920*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1920.
27. *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1921*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1921.
28. *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1922*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1922.
29. *Expunerea Situațiunei Județului Dorohoi pe anul 1923*, Dorohoi, Editura Tipografia Județului Dorohoi, 1923.
30. Ghibănescu, Gheorghe, „*Șendricenii-Dorohoi, Studiu și documente, Surete și izvoare*” vol. XIV, Huși, 1925.
31. Hamangiu, C., *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1907, Vol. III, Ediția a II-a*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1907.
32. Idem, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1910, Vol. VI, Suplimentul III*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1910.
33. Idem, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare), Vol. IX-X*, București, Editura Librăria „Universală”, 1930.
34. Idem, *Codul General al României (Codurile Legile și Regulamentele uzuale în vigoare) 1856-1931, Vol. XVIII*, București, Editura Librăria „Universală”, 1931.
35. Haret, Spiru, *Raportul adresat M. S. Regelui asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, 1903.
36. Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor*, Vol. VI, 1700-1750, București, 1878.
37. Institutul de Științe ale Educației, *Antologia legilor învățământului din România*, București, 2004.
38. Iorga, Nicolae, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, Stabilimentul Grafic I. V. Socecu, 1901.
39. *Cartea de aur a donatorilor 1851-1901*, Bucuresci, Tipografia și Fonderia de Litere Thoma Basilescu, 1901.
40. Ministerul de Interne, Agricultură și Lucrări Publice, *Indicele comunelor României după noua organizare a Legii Comunale*, București, 1865.
41. Murgescu, Bogdan, *Istoria României în texte*, București, Editura Corint 2011.
42. *Operele lui Spiru Haret, Vol. I, Oficiale, 1884-1888, 1897-1899*, București, Editura Comunicare.ro, 2009.

43. *Recensământul general al știutorilor și neștiutorilor de carte din România pe 1909*, București, 1910.
44. *Statistica localurilor de școale rurale construite în toată țara de la înființarea Casei Școalelor și până în prezent (1897-1910)*, București, 1910.
45. *Statistica știutorilor de carte din România*, București, Stabilimentul de Arte Grafice Albert Baer, 1915.
46. Teodossiu, Grigore, *Colecțiune de legi, regulamente, programe, orarii privitoare la învățământul primar, aflate în vigoare la 15 octombrie 1908*, București, Imprimeria Statului, 1908.
47. Urechia, V. A., *Anuarul general al instrucțiunii publice pe anul școlar 1864-1865*, București, 1868.

III. Periodice

1. „Gazeta Dorohoiului”, 1925-1929.
2. „Monitorul Oficial al României”, 1864-1948.

IV. Lucrări generale

1. Adăniloae, Nichita, *Istoria învățământului primar (1859-1918)*, București, Editura Cris Book Universal, 1998.
2. Anghelache, Constantin, *Evoluția centenară a învățământului în România*, București, Editura Economica, 2018.
3. Antonescu, G., G. Gabrea, I. Iosif, *Organizarea învățământului*, București, Editura Institutului Pedagogic Român, 1933.
4. Bârsănescu, Ștefan, *Istoria pedagogiei*, București, Editura didactică și pedagogică, București, 1972.
5. Beiu-Paladi, Maria, *Exerciții și probleme de aritmetică pentru clasa I primară urbană*, București, Editura Librăria Școalelor-Spetea, 1916.
6. Berindei, Dan, *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură în secolele XVIII-XIX*. Vol. I, București, Editura Museion, 1991.
7. Bordeianu, Mihai, Petru, Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Iași, Editura Junimea, 1979.
8. Cohavi, I. Stern, *Școala românească din Vechiul Regat*, București, 1914.
9. Colescu, Leonida, *Analiza rezultatelor recensământului general al populației României de la 1899*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1905.
10. Comenius, Ian Amos, *Didactica magna*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970.
11. Coșeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie și istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1997.
12. Cristea, Gabriela, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1856-1944)*, București, Editura didactică și pedagogică, 2001.
13. Crudu, Tiberiu, *Botoșanii în 1932*, Botoșani, Editura Liga culturală, 1932.

14. Dame, Frederic, *Bucarest en 1906*, Bucarest, Socec&C-ie Editeurs, 1907.
15. Diac, Florin, *O istorie a învățământului românesc modern, secolul XVII-1944*, Vol. I., București, Editura Oscar Print, 2004.
16. Dinescu, Aurel, *Mișcarea culturală a Capitalei pe anii 1926-1927*, București, Institutul de Arte Grafice Răsăritul, 1928.
17. Dinu, Constantin, *Spiru Haret*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.
18. Drace-Francis, Alex, *Geneza culturii române moderne, instituțiile scrisului și dezvoltarea identității naționale 1700-1900*, București, Editura Polirom, 2016.
19. Ghibu, Onisifor, *Din istoria literaturii didactice românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.
20. Giurescu, Constantin C. și colaboratorii, *Istoria învățământului din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
21. Giurescu, Dinu V. (coord.), *Istoria României în date. Ediția a III-a*, București, Editura Enciclopedică, 2010.
22. Gudin, Cristina, *Istoria modernă a românilor – Cultură și modernizare*, București, Editura Tritonic, 2009.
23. Hurmuzescu, Dragomir, *Învățământul din România după 40 de ani*, București, Institutul de Arte Grafice și Editură Minerva, 1906.
24. Iorga, Nicolae, *Istoria învățământului românesc*, București, Casa Școalelor, 1928.
25. Isar, Nicolae, *Istoria modernă a românilor, 1774/1784-1918*, București, Editura Universitară, 2006.
26. Idem, *Școala și biserica în societatea românească (1800-1914)*, București, Editura Universității București, 2012.
27. Kirițescu, Constantin, *Criza învățământului secundar și reforma liceului*, București, Editura Cultura națională, 1928.
28. Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare (1918-1930)*, București, Editura Humanitas, 1998.
29. Manolache, Anghel; Pârnuță, Gheorghe, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, București, Editura didactică și pedagogică, 1994.
30. Manolache, Angel; Dumitrescu, Gheorghe; Pârnuță, Gheorghe, *Gândirea pedagogică a generației de la 1848*, București, Editura didactică și pedagogică, 1968.
31. Mayeur, Françoise, *L'Education de filles en France au XX-e siecle*, Paris, Perrin, 2008.

32. Neagoe, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi-1859-până în zilele noastre-1995*, București, Editura Machiavelli, 1995.
33. Nicolae, Constantin, *Organizarea și conținutul învățământului profesional și tehnic în România. Aspecte din perioada 1864-1948*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
34. Pascu, Ștefan, *Istoria învățământului din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
35. Pârnuță, Gheorghe, *Istoria învățământului și gândirea pedagogică din Țara Românească, secolele XVII-XIX*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
36. Petrică, Corina, *Dr. Constantin Angelescu, ministrul instrucțiunii publice*, București, Editura Sf. Ierarh Nicolae, 2007.
37. Popescu Teiușan, Ilie, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1963.
38. Idem, *Pedagogi și oameni de școală din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1975.
39. Rășcanu, Gheorghe, *Istoricul învățământului particular în România din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre*, București, 1906.
40. Rășcanu, Petru, *Istoricul învățământului secundar*, Iași, Tipografia Națională, 1906.
41. Rosetti, Dimitrie R., *Dicționarul contimporanilor*, Ediția I, București, Editura Lito-Tipografiei Populară, 1897.
42. Stanciu, Gheorghe I., *O istorie a pedagogiei universale și românești până la 1900*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
43. Stoian, Stanciu; Vasile, Iliescu, *Contribuții la istoricul cercetării pedagogice și al școlilor experimentale din România*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1967.
44. Tănăsioiu, Radu, *Arhitectura construcțiilor școlare*, București, Editura Tehnică, 1979.
45. Ungureanu, Constantin, *Învățământul primar din Bucovina (1774-1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2007.
46. Urechia, V. A. *Istoria școalelor de la 1800-1864*, Vol. I-IV, București, Imprimeria Statului, 1892-1901.
47. Urechia, V. A., *Școalele sătești în România. Istoricul lor de la 1830-1867*, București, 1868.

V. Lucrări speciale

1. Alecsandrescu, Dorna, „*Casa Școalelor*”, *înființarea și activitatea ei*, București, 1901.
2. Amarandei, Gheorghe, *Școlile Publice din ținutul Dorohoi până în 1864*, Botoșani, Editura Dorohoiul istoric și cultural, 1999.

3. Canciuc, Ioan, *Protopopiatul Darabani Contribuții monografice asupra așezărilor, bisericii, și învățământului*, Iași, Editura Trinitas, 2009.
4. Idem, *Protopopiatul Dorohoi-Contribuții monografice asupra așezărilor, bisericii și învățământului*, Iași, Editura Doxologia, 2013.
5. Ciubotaru, Ștefan, *Pagini din istoria învățământului botoșănean*, București, Editura Litera, 1987.
6. Filipescu-Dubău, Nicu, *Dicționar geografic al Județului Dorohoi*, Iași, 1891
7. Ignătescu, Ion, *Învățământul comercial din Botoșani*, Botoșani, Editura Întreprinderea Poligrafică Bacău, 1989.
8. Lahovari, George Ioan, *Marele Dicționar Geografic al României*, Volumele III-V, București, 1900, 1902.
9. Mandachi, Dorina; Mandachi, Ilarion, *Incursiune în trecutul școlilor dorohoiene*, Dorohoi, Tipografia Luceafărul, 2008.
10. *Școala Normală/Pedagogică de la Șendriceni-Dorohoi (1919-1929)-File de Monografie*, Iași, Editura Pim, 2019.